

Eski Smyrna'da Tunç Çağı-Demir Çağı Geçişine İlişkin Yeni Veriler

[NEW DATA ON THE BRONZE AGE/IRON AGE TRANSITION IN OLD SMYRNA]

Bora ERTÜZÜN-Başak ONGAR-Carmelo COLELLI

Anahtar Kelimeler

Geç Tunç Çağı, Erken Demir Çağı, Protogeometrik Dönem, Gri Seramik, El Yapımı Seramik.

Keywords

Late Bronze Age, Early Iron Age, Protogeometric Period, Gray Ware, Handmade Ware.

ÖZET

Eski Smyrna, Batı Anadolu'da Tunç Çağı'ndan Klasik Dönem'in sonuna kadar kesintisiz kültür tabakalarına sahip az sayıdaki merkezden biridir. Bu özelliği, kenti Batı Anadolu'daki kültürel değişimin izlerini taşımasından dolayı önemli bir yere koyar. İlk kez Erken Tunç Çağı'nda iskân edilen kentin MÖ 11. yüzyılın sonu-10. yüzyılın başında bölgeye ulaşan Hellen topluluklarıyla kültürel bir değişim sürecine girdiği kabul edilir. 1948-51 yıllarında yürüttüğü çalışmalar sırasında Akurgal, bu değişimi gözlemlemiş ve Eski Smyrna'da Tunç Çağı'nın sonunu Demir Çağı'nın ise başlangıcını temsil eden "Aiol Yerleşimi" olarak adlandırdığı yeni bir yapı katı tespit etmiştir. 2017 yılında yeniden araştırılmaya başlanan Geç Tunç Çağı ve Erken Demir Çağı kültür tabakaları, S-XVI Açması'nda Akurgal'ın aktardığı gibi yeni bir yapı katının varlığını doğrulamış; ancak bu yapı katının aktarıldan daha farklı bir karaktere sahip olduğunu da göstermiştir. Bu çalışma 2017-18 yıllarında S-XVI Açması'nda yürütülen araştırmalardan yola çıkarak Eski Smyrna'da Tunç Çağı'ndan Demir Çağı'na geçiş sürecindeki kültürel değişimi yorumlamayı amaçlamaktadır.

ABSTRACT

Smyrna, one of the few centers in Western Anatolia with continuous layers from the Bronze Age to the end of the Classical Period, holds significant importance due to its ability to reflect the traces of cultural change in Western Anatolia. The city, which witnessed settlement in the Early Bronze Age, entered a cultural transformation process with the arrival of Hellenic communities in the late 11th-early 10th century BC. During his excavations conducted between 1948 and 1951, Akurgal observed this change and identified a new layer in Old Smyrna, which he referred to as the "Aeol Settlement," representing the end of the Bronze Age and the beginning of the Iron Age. Resurveyed in 2017, the Late Bronze Age-Early Iron Age cultural layers in Trench S-XVI confirmed the existence of a level as reported by Akurgal, but also showed that it had a different character than the one reported. Based on the research carried out in Trench S-XVI in 2017-18, this study aims to describe the cultural change during the transition from the Bronze Age to the Iron Age in Old Smyrna.

Giriş

Eski Smyrna'da ilk sistemli arkeolojik kazılar 1948-51 yıllarında yürütülmüş ve bu çalışmalarda yerleşimin stratigrafik yapısının belirlenmesi amaçlanmıştır.¹ Araştırmalar sırasın-

da yerleşimin farklı noktalarında Tunç Çağı ve Demir Çağı'na ait yapı katlarına ulaşılmış, kentin MÖ 3. binyıldan MÖ 3. yüzyıla uzanan gelişim süreci sınırlı veriyle de olsa ortaya koyulabilmiştir (Figür 1). Eski Smyrna'da Tunç

1 1948-51 yıllarında gerçekleştirilen araştırmalara ait raporlar için bkz. Akurgal 1950; Cook 1952: 104-106;

Cook 1958/1959. Araştırmaların yürütüldüğü alanlar için bkz. Nicholls 1958/1959.

Çağı'na ilişkin elde edilen verilerin büyük bir kısmı ise çalışmalarına bu yıllarda başlanan E Açması ve B Açması'ndan gelmektedir. Akurgal, E Açması'nda Troia I-II yerleşimlerine çağdaş seramiklerle değerlendirdiği en erken yapı katını "Bayraklı I" olarak adlandırmış ve Erken Tunç Çağı'na tarihlenmiştir. B Açması'nda ise Troia VI yerleşimine çağdaş seramiklerle değerlendirdiği daha geç bir yapı katı belirlenmiş ve "Bayraklı II" olarak adlandırdığı bu yapı katını 1968-72 yıllarında H Açması'nda da tespit etmeyi başarmıştır.² Böylece Akurgal, kentin MÖ 2. binyıl kültür tabakalarını doğrulama fırsatı bulmuş ve Eski Smyrna'da Tunç Çağı'nı MÖ 3000-2500, MÖ 2500-2000 ve MÖ 1800-1200'e tarihlenen üç dönem ile ele almıştır.³ Bayne ve Spencer ise kazı raporlarından ve buluntulardan yola çıkarak B Açması'nda 14 farklı yapı katı tespit edildiğini, en alttan başlamak üzere Yapı Katı 1-3'ün Erken Tunç Çağı, Yapı Katı 4-6'nın Erken/Orta Tunç Çağı geçişi, Yapı Katı 7-10'un Troia VI yerleşiminin erken/orta evresi ve Yapı Katı 11-14'ün Troia VI yerleşiminin geç evresi ile çağdaş olduğunu ifade etmişlerdir.⁴ Ancak kontekst buluntularının sistematik bir biçimde yayınlanmaması sebebiyle somut verilerle desteklenemeyen bu görüşler, Eski Smyrna'da Tunç Çağı stratigrafisi hakkında çeşitli belirsizliklere sebep olmuştur.

2014 yılıyla kentin Tunç Çağı'ndaki gelişimini anlamak adına çalışmalara yeniden başlanmıştır. E Açması'nın bulunduğu noktada açılan ve "Batı Açması" olarak adlandırılan yeni kazı çukurunda Erken Tunç Çağı'na (MÖ 3000-2000) ve H Açması'nda yürütülen çalışmalarda Orta Tunç Çağı'na (MÖ 2000-1600) tarihlenen yapı katları saptanarak eski araştırmaların sonuçları teyit edilmiştir.⁵ Geç Tunç Çağı'na (MÖ 1600-1100) ilişkin ise H Açması'nda tespit edilen iki zayıf yapı katının dışında bir veri elde etmek mümkün olmamıştır. Demir Çağı yerleşiminin hemen altında tespit edilen ilk yapı katında bir pithos ve onu çevreleyen bir

taş sırası üzerinde ikisi minyatür olmak üzere dört adet el yapımı açık kap ele geçmiştir. Altındaki ikinci yapı katında ise kerpiçten bir fırına ait kalıntılar izlenmiştir. Birinci yapı katı ele geçen el yapımı seramikler ve küçük buluntular göz önüne alınarak Geç Tunç Çağı'nın geç safhasına, ikinci yapı katı ise monokrom seramik buluntularıyla Geç Tunç Çağı'nın erken safhasına tarihlenmiştir.⁶ Ancak oldukça küçük bir alanda tespit edilen bu yapı katlarında buluntu açısından zengin kontekstlerin ele geçmemesi kültür tabakaları hakkında kesin yorumlar yapmayı güç kılmaktadır. Geç Tunç Çağı'na dair elde edilen sınırlı verilerin yanına, 2021 yılında Batı Açması'nda tespit edilen tekil bir mezar⁷ ve S-XVI Açması'nda yürütülen çalışmalarda ele geçen bir matara ile Geç Hellas IIIB2 (MÖ 1250-1200) dönemi stil özellikleri gösteren Myken skyphos parçasını eklemek mümkündür. S-XVI Açması'ndaki bu kültür tabakası Geç Tunç Çağı yerleşiminin zayıf izlerini taşısa da kontekst içinden bu tarihi doğrulayacak daha fazla veri elde etmek mümkün olmamıştır.⁸ Dolayısıyla Eski Smyrna'da Geç Tunç Çağı'na ilişkin verilerimizin henüz yetersiz olduğunu ifade etmek gerekir. Bu stratigrafi sorunu, kültür tabakalarının zayıf olması kadar henüz Myken seramiği gibi nispeten daha tarihleyici mahiyetteki seramiklerin oldukça az ele geçmesi sebebiyle de çözümsüz kalmaktadır. Her ne kadar Eski Smyrna'dan ele geçen Myken seramik örnekleri bilinse de bu buluntuların büyük bir kısmı Demir Çağı tabakalarına karışmış bir şekilde tespit edilmiştir.⁹

Erken Demir Çağı yapı katlarında da durum farklı değildir. Akurgal, H Açması'nda yürüttüğü çalışmalarda Protogeometrik Dönem'e tarihlenen üç yapı katı belirlediğini ve 7,00-6,60 m seviyesindeki kültür tabakasının ele geçen tüm bir oinokhoe ile Erken Protogeometrik

2 Akurgal 1950: 3-6; Cook 1958/1959: 9; Akurgal 1997: 14.

3 Akurgal 1997: 13-14.

4 Bayne ve Spencer 2007: 81, Fig.27.

5 Erdem 2016a: 4; Erdem 2017: 421; Tanrıver vd. 2022: 496-497; Tanrıver vd. 2023: 54. Eski Smyrna Tunç Çağı yerleşimine ilişkin güncel araştırmalar için bkz. Erdem 2016b; Erdem 2021; Erdem ve Eroğlu 2023; Erdem vd. 2023.

6 Erdem 2016a: 3-4; Erdem 2017: 420. Aşağıda aktarılacağı üzere benzer el yapımı örnekler Demir Çağı'nın erken safhalarında da görülmektedir.

7 MÖ 14. yüzyıla tarihlenen mezar için bkz. Tanrıver vd. 2022: 54, Res.2.

8 Tanrıver vd. 2022: 55-56.

9 Yeni araştırmalarda ele geçen bir örnek için bkz. Tanrıver vd. 2022: 498, Res.6c. Eski araştırmalar sırasında da Myken seramik örneklerinin ele geçtiği bilinmektedir. Ancak bu örneklerin kontekstleri hakkında somut bir veri bulunmamaktadır (Özgünel 1983: 709-712; Bayne ve Spencer 2007: 81).

Dönem'e (MÖ 1000-950) tarihlenebileceğini ifade etmiş; ancak kontekt içinden başka bir buluntu sunmamıştır.¹⁰ Güncel araştırmalarda ise kesin olarak Erken Protogeometrik Dönem'e tarihlenebilecek bir yapı katına henüz ulaşılmasa da bazı buluntu gruplarını bu dönem içinde değerlendirmenin mümkün olabileceği görülmüştür.¹¹

Akurgal'ın araştırmaları sırasında ortaya çıkan en dikkat çekici yapı katı ise Tunç Çağı ve Protogeometrik Dönem yerleşiminin arasına yerleştirilen süreçtir.¹² Akurgal, "Aiol Yerleşimi" olarak adlandırdığı ve MÖ 1050-1000'e tarihlendiği bu yapı katında Protogeometrik Dönem seramiğinin ele geçmediğini, yalnızca monokrom gri seramiklerin bulunduğunu ve bunların Tunç Çağı karakteri taşımadığını ifade etmiştir.¹³ Güncel Demir Çağı araştırmalarının yürütüldüğü R-XV Açması'nda Protogeometrik Dönem seramiğinin sayıca az da olsa ilk kez görülmeye başlandığı bir tabakadan elde edilen karbon örneğinin C14 analizi, Akurgal'ın önerdiği tarih aralığına yakınlığı açısından önemlidir. Örnek üzerine gerçekleştirilen analiz sonucu MÖ 1046±25 yılına işaret etmektedir ancak karbon örneği ile olası en geç tarihi saptanan bu kültür tabakası Akurgal'ın "Aiol Yerleşimi" için aktardığından oldukça farklı bir karakter sergilemektedir.¹⁴

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Eski Smyrna'da Geç Tunç Çağı ve Demir Çağı'nın erken safhasını temsil eden zengin kontekstlere ulaşmak mümkün olmamıştır. Ancak 2017 yılında Athena Caddesi'nin kuzeyinde açılan 5x5 m ölçülerindeki S-XVI Açması, bu eksikliği giderebilecek yeni veriler sunmuştur. Açmada zayıf bir Protogeometrik/Geometrik Dönem kültür tabakası ve hemen altında, 6,15-5,88 m seviyelerinde Protogeometrik Dönem seramiğinin artık görülmeyeceği, el yapımı/çark yapımı kaba seramikler ve monokrom seramiklerle temsil edilen yeni bir yapı katının varlığı tespit edilmiştir (Figür 2-3). Çok geçmeden aynı karakteri taşıyan kültür tabakaları R-XV Açması'nda 6,25-5,93 m ve R-XII/XIII Açması'nda 6,70-6,50 m seviyelerinde de görülmüştür.¹⁵ Böylece, Akurgal'ın H Açması'nda 6,40 m seviyesinde tespit ettiği "Aiol Yerleşimi"nin yalnızca 10 m doğusundaki R-XII/XIII ve H Açması'nın güneyinde yer alan R-XV Açması ve S-XVI Açması'ndaki kültür tabakalarına çağdaş olması gerektiği anlaşılmıştır.¹⁶ Sonuç olarak üç farklı açmada da Protogeometrik Dönem öncesine tarihlenebilecek homojen karaktere sahip tek bir yapı katı tespit etmek mümkün olmuştur. Bu çalışma, 1948-51 yıllarının ardından ilk kez S-XVI Açması'nda görülen Tunç Çağı-Demir Çağı geçiş tabakasına ait yeni buluntuları ortaya koymayı ve elde edilen yeni verilerle bu dönemin karakterini belirlemeyi amaçlamaktadır.

S-XVI Açması ve Buluntuları

S-XVI Açması'nda yürütülen çalışmalarda, kazıların başladığı 8,00 m seviyesinden 6,70 m seviyesine kadar tabakaların steril olmadığı görülmüştür. Ağız kenarına askı konsantrik yarım daire bezemeli skyphoslar (pendent semi-circle skyphos), dışa çekik ağız kenarına sahip düz kaideli fincanlar ve çeşitli kapalı kaplarla tanımlanan bu tabakalarda kimi zaman MÖ 8.

10 Akurgal 1997: 15, 18, Şek.4, Lev.7a-c. Cook da söz konusu buluntunun MÖ 10. yüzyılın ilk yarısına ait olabileceğini belirtmiştir (Cook 1958/1959: 10). Lemos ise bu örneği Koş mezarlarından ele geçen ve Geç Protogeometrik Dönem'e tarihlenecek bir örnek ile karşılaştırır (Lemos 2002: 71). Akurgal'ın aktardığı üzere eser şişkin gövdesiyle dikkat çeker. Ancak güncel araştırmalar şişkin gövdeli oinokhoelerin Geç Protogeometrik Dönem'in sonuna tarihlenecek kültür tabakalarında da ele geçmeye devam ettiğini, hamur rengi zeminin ise MÖ 9. yüzyıl sonuna kadar kullanıldığını göstermektedir. Batı Anadolu ve Ege adalarında hamur rengi zeminin kullanımı hakkında bkz. Lemos 2002: 72.

11 Erken Demir Çağı araştırmaları hakkında güncel bilgiler için bkz. Tanrıver vd. 2022: 498-500; Tanrıver vd. 2023: 55-57.

12 Akurgal, söz konusu yapı katında yalnızca gri seramiklerin ele geçtiğini aktarmış ve Aiol göçleriyle ilişkilendirdiği buluntulardan dolayı bu yapı katına Aiol Yerleşimi adını vermiştir (Akurgal 1997: 14-15).

13 Akurgal 1997: 14, 20.

14 Tanrıver vd. 2023: 55.

15 Tanrıver vd. 2022: 498-500; Tanrıver vd., 2023: 55-56.

16 Arazinin antik dönemde kuzeybatıdan güneydoğuya doğru bir eğime sahip olduğunu belirtmek gerekir. Bu eğim Erken Demir Çağı tabakalarının tamamında izlenebildiği gibi bugün mevcut haliyle korunan ve Klasik Dönem'e tarihlenecek yerleşimde de görülebilir. Dolayısıyla, kuzeyde yer alan H Açması ve R-XII/XIII Açması'nın güneyde yer alan R-XV Açması ve S-XVI Açması'na göre üst kotta olması olağan kabul edilmelidir.

ve 7. yüzyıla ait buluntuların ele geçmesi kontekstin güvenilirliğini azaltmaktadır. Ancak 6,70 m seviyesinin ardından Protogeometrik/Geometrik Dönem seramiği sayıca az olsa da steril bir kontekst içinde izlenebilmektedir. 6,70-6,46 m seviyelerindeki Geç Protogeometrik/Erken Geometrik Dönem'e tarihlenen kültür tabakası az sayıda boyalı seramiğin (Kat. No.1-2) yanında ele geçen monokrom seramikler ve el yapımı/çark yapımı kaba seramiklerle tanımlanabilir. 6,46-6,15 m seviyeleri arasında Protogeometrik Dönem boyalı seramiğinin tarihleyici bir niteliği olmasa da küçük parçalar halinde ele geçmeye devam ettiği görülür. Ancak tarihleyici verilerden uzak olan bu kültür tabakasını Protogeometrik Dönem içinde kesin bir aralığa koymak mümkün değildir. 6,15-5,88 m seviyelerinde ise Protogeometrik Dönem seramiğinin görülmediği, monokrom seramikler ve el yapımı/çark yapımı kaba seramiklerden oluşan kontekste sahip yeni bir yapı katına ulaşılır.

S-XVI Açması'nda Protogeometrik Dönem'den Geometrik Dönem'e geçerken seramik buluntuların gösterdiği değişimi Eski Smyrna'da Erken Demir Çağı araştırmalarının yürütüldüğü her açmada görmek mümkündür. MÖ 9. yüzyıl kültür tabakalarına ulaşılmalarıyla monokrom gri seramiklerin sayıca arttığı görülmektedir. Geç Protogeometrik Dönem'e gelindiğinde ise monokrom seramiğin yanında el yapımı kaba seramikler de karşımıza çıkar.¹⁷ Protogeometrik Dönem tabakalarında çoğu zaman parçalar halinde görülen bu üretimlerden bazılarının *in situ* durumda ele geçişi, el yapımı kaba seramiklerin Geç Protogeometrik Dönem'e kadar kullanıldığını gösterir. Dolayısıyla, Eski Smyrna'da Protogeometrik Dönem kontekstlerinin boyalı seramikler kadar çark yapımı MÖ 2. binyıl geleneğindeki monokrom seramiklerden, Protogeometrik Dönem'e tarihlenen monokrom gri seramiklerden ve el yapımı kaba seramiklerden oluştuğunu söylemek mümkündür.

S-XVI Açması'ndaki Protogeometrik Dönem öncesi yapı katının mimarisi hakkında söylebilecekler ise çok sınırlıdır. Açmada kuzey-güney yönelimli duvarlara ait olabilecek iki

zayıf taş sırası tespit edilmiştir (Figür 3). Batıdaki taş sırasına dayanarak inşa edilmiş bir fırın daha sonra doğudaki taş sırası ile tahrip edilmiştir. Tabanı korunarak ele geçen bir diğer fırının ise doğudaki taş sırasına dayanarak inşa edildiği görülmektedir. Dolayısıyla, bu alandaki yapı katları küçük buluntular ve seramikler ile birbirinden ayılamasa da mimari bulgularla bu dönemde iki evreli bir yerleşimin varlığından bahsetmek mümkündür. Aynı karakteri taşıyan R-XV Açması'ndaki yapı katında tespit edilen iki farklı yapı izi ise bu dönemde dörtgen planlı yapıların tercih edildiğini göstermektedir.¹⁸

Protogeometrik/Geometrik Dönem Boyalı Seramikleri (Kat.No.1-2, Figür 4)

S-XVI Açması'nda 6,70-6,46 m seviyelerinde ele geçen boyalı seramiklerin en önemli temsilcileri Kat.No.1-2'dir. Kat.No.1, boyunun alt kısmında ince firnis bant ve omuzda konsantrik yarım dairelerle bezeli olup eserin korunmuş kısmına bakılırsa tamamı firnisli bir gövdeye sahiptir. Korunan yüksekliğinin yaklaşık 8 cm olması eserin küçük bir oinokhoe ya da amphoriskos olarak değerlendirilmesine imkân verir. Nitekim iki form da Kat.No.1'e yakın örneklere sahiptir. Hem form hem de bezeme açısından oldukça yakın bir eser Akurgal ve Özgünel tarafından Orta Protogeometrik Dönem içinde değerlendirilmiştir.¹⁹ Kat.No.2, ilk kez Euböia Adası'nda gördüğümüz ve Batı Anadolu'daki çok sayıda merkeze ulaşan ağız kenarında askı konsantrik yarım daire bezemeli bir skyphostur.²⁰ Bezeme alanının alt kısmını sınırlayan iki ince firnis bant dışında²¹ Euböia Adası'ndan bildiğimiz standart bezeme

18 Tanrıver vd. 2022: 498-499, Res.5.

19 Akurgal 1997: Lev.7d; Özgünel 2003: s.72, Lev.6: Fig.1. Atina agorasından benzer oinokhoeler Protogeometrik Dönem'in erken evresinden geç evresine kadar, amphoriskoslar ise Erken/Orta Protogeometrik Dönem'de görülebilir (Papadopoulos 2017: 722, 729, Fig.6.10: T69/1, Fig.6.12: T69/2, T70/1).

20 Lemos 2002: 44. Eski Smyrna'dan örnekler için bkz. Özgünel 2003: Lev.3: Fig.1, 4-5; Tanrıver vd. 2022: Res.6b. Batı Anadolu'dan diğer örnekleri için bkz. Ersoy 2004: Fig.1c-d, Fig.3a-e, Fig.4a-b; Kerschner 2014.

21 Bezeme alanını sınırlayan ince firnis bantlar Euböia üretimlerinde çok sık kullanılmaz. Örnekler için bkz. Popham vd. 1980: 297-302; Popham ve Lemos 1996: 22-23; Ainian vd. 2020.

17 Monokrom gri seramiklerin tabakalardaki yoğunluğuna ilişkin Akurgal da benzer bir gözlemini paylaşmıştır (Akurgal 1997: 19).

şemasını kullanan eserin ağız kenarında kalın bir firnis bant, kulplar arası bezeme alanında iki adet askı konsantrik yarım daire bulunur. Eserin gövde altı ve iç yüzü korunabildiği kadarıyla tamamen firnislidir. Dışa çekik, yüksek ve gövde bağlantı noktasında içe ötelenmemiş basit ağız kenarına sahip bu örneğe benzer eserleri Kearsley, Tip 1 grubu içinde değerlendirir ve MÖ 850'den daha geç olduklarını ifade eder.²² Dolayısıyla 6,70-6,46 m seviyelerindeki dolguyu Geç Protogeometrik/Erken Geometrik Dönem'e tarihlemek yerinde olur. Nitekim tabakadan ele geçen diğer buluntular da bu görüşün aksini kanıtlayacak nitelikte değildir.

Monokrom Gri Seramikler (Kat.No.3-15, Figür 4)

Kültür tabakalarında monokrom seramikler içinde en sık karşılaşılan grubu gri seramikler oluşturur. Büyük bir kısmı çanak formunda ele geçen bu üretimleri alt gruplar içinde değerlendirmek mümkündür.

Literatüre "*bead rim bowl*" olarak giren Kat. No.3-4, 15-16 cm ağız çapına, içe eğik ağız ve dıştan yuvarlatılmış ağız kenarına sahiptir. Sığ ve omurgalı gövde profili sergileyen örneklerin korunan kısımlarında kulpa dair bir iz yoktur. Ancak benzer eserlerde tek ya da çift yatay kulp bulunabildiği gibi kulpsuz örneklerini de görmek mümkündür.²³ Eserlerden Kat.No.4 ağız kenarının altında yatay yivlerle bezenmiştir ve ağız kenarının iç kısmında bir yive sahiptir. Form ilk kez Troia V yerleşiminde (MÖ 2000-1800) kırmızı ve gri mal gruplarında karşımıza çıkar.²⁴ Orta Tunç Çağı'nda Beycesultan'da da yaygın olan bu eserler erken dönemde açıklıdır ve genellikle kırmızı nadiren ise gri mal grupları içinde karşımıza çıkarlar.²⁵ Bayne ise bu formun Eski Smyrna Yapı Katı 7-10'da tespit

edildiğini ve Troia VI yerleşiminin erken/orta safhaları (MÖ 1800-1400) ile çağdaş olduğunu aktarmaktadır.²⁶

Kat.No.5-6 dik profilli ağız, dıştan kalınlaştırılmış ve düzeltilmiş ağız kenarına sahip olmasıyla önceki gruptan ayrılır. 17-22 cm ağız çaplı bu eserler keskin olmayan omurgalı gövdeye sahiptir. Eserlerden Kat.No.6 ağız kenarı altında yivler ile bezelidir. Benzer örnekler Orta Tunç Çağı'nda Liman Tepe, Troia, Panaztepe, Miletos, Ayasuluk Tepesi ve Yassitepe'de görülebilir.²⁷

Kat.No.7-11 iç bükey ağız profiline, basit ağız kenarına ve omurgalı gövde profiline sahiptir. Eski Smyrna depolarında muhafaza edilen ve iyi korunabilmiş bir örnekten yola çıkarak benzer ağız kenarı profillerinin kulpsuz ve yüksek ayaklı kadehlerde kullanıldıklarını da söylemek mümkündür. Büyük boyutlu örneklerde ağız çapı 20 santimetreye kadar ulaşırken daha küçük örneklerde 10-14 cm arasındadır. Kat.No.7-9'un ağız kenarı altında yivlerle bezenildiği görülür ancak Kat.No.10-11 gibi bezemesiz örnekler de bulunur. Kat.No.7-9'a benzer örnekler Orta Tunç Çağı'nda Liman Tepe, Larisa ve Troia'da karşımıza çıkar.²⁸ Kat.No.10-11'e benzer, omurgadan dışa eğik ağız kenarına sahip örnekler ise Geç Tunç Çağı'nda Liman Tepe ve Bademgediği Tepesi'nde görülebilir.²⁹ Bayne, bu tip seramiklerin Eski Smyrna'da ilk kez Yapı Katı 8-9'da görüldüğünü ve Beycesultan'da Proto Minyas olarak adlandırılan seramiklerle benzerlik gösterdiğini ifade etmiştir.³⁰

22 Kearsley 1989: 84-86, Tablo 4.

23 Blegen vd. 1953: 45.

24 Blegen tarafından Troia VI yerleşiminde tespit edilen ve A56 olarak isimlendirilen bu form Pavúk tarafından BS A23 olarak adlandırılmıştır. Form, Blegen'e göre Troia VI'nın orta evresinde sıkça gözükmemektedir. Ancak Pavúk, Blegen'e ait söz konusu tabakaların steril olmadığını savunmuş ve formun Troia VI'nın erken evresinde yoğun olarak kullanıldığını aktarmıştır. bkz. Blegen vd. 1953: 45; Pavúk 2002: 40.

25 Lloyd ve Mellaart 1965: 82, 87.

26 Bayne 2000: 69, Fig.10: 7. Bayne ve Spencer'e ait Eski Smyrna stratigrafisi için bkz. Bayne ve Spencer 2007: 81-82.

27 Liman Tepe için bkz. Aykurt 2020: 23, Lev.175: 6-7 (MÖ 1800-1700). Troia için bkz. Pavúk 2014: 289-291, Tip H1, Tip H4b (MÖ 1700-1600). Panaztepe için bkz. Aykurt 1999: Lev.24: 3 (MÖ 1800-1600). Miletos için bkz. Raymond 2005: Fig.3.7. Ayasuluk Tepesi için bkz. Konakçı 2012: Lev.3: ÇT5b.6 (MÖ 1800-1600). Yassitepe için bkz. Erdem 2023: Lev.6, Çanak Tip 7.8 (MÖ 1925-1750).

28 Liman Tepe için bkz. Aykurt 2020: Lev.77: 2 (MÖ 1900-1800). Larisa için bkz. Boehlau ve Schefold 1942: Fig.2: e (yaklaşık MÖ 18. yüzyıl). Troia için bkz. Blegen vd. 1953: 440: 22-23 (MÖ 2000-1800).

29 Liman Tepe için bkz. Mangaloğlu-Votruba 2012: Lev 41: b (1200-1100). Bademgediği Tepesi için bkz. Meriç 2022: Lev.2: 803, 1794, 2033 (MÖ 1500-1300).

30 Bayne 2000: 69. Bayne bu seramik grubunu "everted

Kat.No.12 hafif içe eğik ağız, dışa çekik ağız kenarı ve omurgalı gövdeye sahiptir. Ağız çapı 21 cm olan eser benzer boyutlardaki diğer üretilere göre oldukça ince cidarlıdır. Ağız kenarı altında yivlerle bezeli bu esere en yakın üretimler Geç Tunç Çağı'nda Liman Tepe ve Bademgediği Tepesi tabakalarında ele geçmiştir.³¹

Omurgalı gövde profiline sahip Kat.No.13 ve küresel gövde profili sergileyen Kat.No.14 dışa çekik ağız kenarlıdır. MÖ 2. binyıla tarihlenen diğer örneklerin aksine bezemesiz gövdeye sahip bu eserlerden Kat.No.13'e yakın üretimler Orta Tunç Çağı'nda Panaztepe'de, Geç Tunç Çağı'nda ise Bademgediği Tepesi'nde görülebilir.³² Kat.No.14'e yakın formları ise Orta Tunç Çağı'nda Troia ve Panaztepe, Geç Tunç Çağı'nda ise Bademgediği Tepesi'nde görmek mümkündür.³³

Son örneği ise Demir Çağı kültür tabakalarında oldukça sık karşımıza çıkan dik profilli ağız, basit ağız kenarı ve ağız kenarının hemen altındaki yivleri ile standartlaşmış bir profil çizen Kat.No.15 temsil eder. 15 cm ağız çapına sahip eserin kulplarına dair bir iz ele geçmemiştir. Kat.No.15'e yakın profil sergileyen Eski Smyrna buluntusu bir fincan Akurgal ve Bayne tarafından Protogeometrik/Geometrik Dönem içinde değerlendirilmiştir.³⁴ Dik gövde duvarına sahip benzer fincan örneklerine Protogeometrik/Geometrik Dönem'de Troia'da da rastlamak mümkündür.³⁵ Aynı dönemde Troia ve Lemnos'ta benzer profile sahip skyphos örneklerinin olduğu da unutulmamalıdır.³⁶ Ancak formu skyphos ya da fincan fark etmeksizin bu üretimleri Protogeometrik Dönem'den önce görmek mümkün değildir.

rim bowl" olarak isimlendirmiştir.

31 Liman Tepe için bkz. Mangaloğlu-Votruba 2012: Lev 72 (MÖ 1400-1300). Bademgediği Tepesi için bkz. Meriç 2022: Lev.19: 2028 (MÖ 1500-1400).

32 Panaztepe için bkz. Aykurt 1999: Lev.29: 4-5 (MÖ 1800-1600). Bademgediği Tepesi için bkz. Meriç 2022: Lev.41: 1414 (MÖ 1500-1400).

33 Troia için bkz. Blegen vd. 1953: Lev.433: F8-9.67 (Troia V/MÖ 2000-1800). Panaztepe için bkz. Aykurt 1999: Lev.19: 2-3 (MÖ 1900-1600). Bademgediği Tepesi için bkz. Meriç 2022: Lev.2: 800 (MÖ 1400-1375).

34 Akurgal 1997: Lev.6e; Bayne 2000: Fig.38: 1-3.

35 Aslan 2019: Lev.23: 161.

36 Danile 2015: Fig.3a; Aslan 2019: Lev.33: 231.

El Yapımı ve Çark Yapımı Kaba Hamurlu Seramikler (Kat.No.16-28, Figür 4)

Yukarıda aktarıldığı gibi el yapımı seramikler Geç Protogeometrik Dönem'den daha erken tabakalara doğru sayıca artış gösterir. Ancak Protogeometrik Dönem ya da öncesinde ele geçen buluntularda teknik, form ve bezeme açısından bir farklılık gözlenmemiş, üretim grubunun homojen bir yapıya sahip olduğu anlaşılmıştır.

Çoğunlukla açkısız ancak bazen sert bir alet ile düzeltilmiş, siyahtan kahverengine değişkenlik gösteren alacalı bir yüzeye sahip olan bu eserler, kum, taşçık (3,5 mm'ye kadar ulaşan), kireç ve mika katkı oranı yüksek hamur yapısıyla karşımıza çıkar. Eserlerde kapalı kap formlarının baskın olduğu görülür. Form repertuarı genellikle derin ve küresel gövdeye, dışa çekik ağız kenarına sahip depolama kaplarından oluşur. Orta boya ve çapa sahip (14-20 cm, Kat.No.19, 20, 22) eserlere ek olarak büyük boyutlu (>20 cm, Kat.No.18, 21) eserleri de görmek mümkündür.³⁷ Bazı örneklerin iç yüzünde sucuk tekniğine (coiling/coil technique) ilişkin üretim izleri görülebilir (Kat.No.21). Pek çoğuna açık uygulanmadığı gibi dekoratif öğelerin de fazla kullanılmadığını söylemek yerinde olur. Muhtemelen eseri boydan boya çevreleyen, üzeri çapraz kazıma çizgili plastik kordonla bezeli Kat.No.16 ve bazı kapalı kapların omuz kısmında görülen tek bir yumru ile bezeli Kat.No.18 bezeme repertuarının kısıtlılığını yansıtır.³⁸ Eserlerde görülen tek yumru süsleme yeni bir tür uygulama değildir. Tunç Çağı'na tarihlenen çark üretimi eserlerde bulunabilen bu bezemeyi Eski Smyrna çark üretimi örnekleri üzerinde de görmek mümkündür.³⁹

37 Benzer formlar Troia, Bademgediği Tepesi ve Liman Tepe'de görülür. Liman Tepe için bkz. Mangaloğlu-Votruba 2012: Lev.80d, 81a (GH IIIA2). Troia için bkz. Hnila 2012: Rim Shape No.344, 1165, 1433, 1602 (Troia VII). Bademgediği Tepesi için bkz. Meriç 2022: Lev.27, 1581, 2085, 351, 1570, 1574, Lev.28, 1572(GH IIIA, GH IIIC).

38 Benzer plastik kordon bezemelere MÖ 2. binyılın sonunda Troia'da ele geçen el yapımı seramiklerde (Hnila 2012: Lev.205: 1105, Lev.209: 779), Demir Çağı'nda ise Troia, Larisa ve Kyme'de rastlamak mümkündür (Aslan vd. 2014: Fig.20: 19; Boehlau ve Schefold 1942: Lev.3: 13; Colelli 2021a: Kat.No.148).

39 Konakçı 2012: Lev.59: 1. Benzer süsleme ögesine sahip çark üretimi eserler, Eski Smyrna'da farklı açmalardaki geçiş tabakası buluntuları içinde de görülmektedir.

Açık kap form repertuarının ise en az kapalı kaplardaki kadar kısıtlı olduğu görülür ve sayıca az olan bu örnekler tek kulplu minyatür kaplar⁴⁰, kâse ya da tek kulplu fincanlardan oluşur (Kat.No.23).⁴¹

Bölgedeki merkezlerin Protogeometrik Dönem kültür tabakalarında el yapımı üretimleri çok sık görmek mümkün değildir. Bu dönemde benzer üretimleri Klazomenai ve Ephesos'taki az sayıda eser temsil eder.⁴² Geç Tunç Çağı'nın sonunda ise Liman Tepe, Panaztepe ve Bademgediği Tepesi'nden el yapımı örnekler bilinir.⁴³ Dolayısıyla el yapımı seramik üretiminin bölgeye yabancı olmadığını söylemek yerinde olur. Eski Smyrna'da Geç Tunç Çağı hakkındaki verilerimiz kısıtlı olsa da yakın merkezlerdeki kültür tabakaları göz önüne alındığında bu üretim tekniğinin geçmişten süregelen bir uygulama olduğu düşünülebilir. Yukarıda da aktarıldığı üzere yeni çalışmalar sırasında H Açması'nda benzer bir yapı katı tespit edilmiş ve el yapımı seramiklerle tanımlanan bu yapı katı Geç Tunç Çağı'nın sonuna tarihlenmiştir. Özellikle Bademgediği Tepesi'nden elde edilen yeni veriler bölgedeki üretim sürekliliğini kanıtlar niteliktedir. Hem Ephesos'ta Protogeometrik Dönem'e tarihlenen el yapımı eserlere hem de Eski Smyrna'da Protogeometrik Dönem ve öncesine tarihlenen el yapımı eserlere paralel örneklerin Bademgediği Tepesi'nde ele geçmesi, bu seramik kültürünün Geç Tunç Çağı'ndan Erken Demir Çağı'na geçişteki sürekliliğini göstermesi açısından önemlidir.⁴⁴

40 H Açması'nda bulunan ve Erdem tarafından Geç Tunç Çağı'nın sonuna tarihlenen örneklerle aynı forma sahip tek kulplu minyatür kaplar hem Protogeometrik Dönem hem de Protogeometrik Dönem öncesi tabakalarda ele geçmektedir (Erdem 2017: Res.4).

41 Benzer ağız kenarı profiline sahip el yapımı eserleri Troia'da da görmek mümkündür (Hnila 2012: Rim Shape No.1648). Eski Smyrna'dan el yapımı açık kaplara bir diğer örnek için bkz. Tanrıver vd. 2022: Res.6a.

42 Vaessen 2014: 185, Fig.5.29; Forstenpointner vd. 2008: 33-34, 36, Fig.14.

43 Mangaloğlu-Votruba 2012: Lev. 8b, 8c, 13b, 65a, 71b, 80d, 81a, 91d, 95a, 97a; Erkanal 1999: 327, Res.3-4; Çınardalı-Karaaslan 2008: 63; Meriç 2022: 49, 75-79, Lev.27-30.

44 Bademgediği Tepesi örnekleri için bkz. Meriç 2022, Lev.30. Ephesos örnekleri için bkz. Forstenpointner vd. 2008: 33-34, 36, Fig.14. Eski Smyrna örnekleri

Kültür tabakasından, muhtemelen kırık seramik parçalarının ufak darbelerle şekillendirilerek oluşturulduğu ve çapları birkaç santimetreyi geçemeyecek büyüklükte olan iki adet disk formu obje ele geçmiştir (Kat.No.17). Bu objelerden birinin merkezinde delik bulunduğu görülür. Literatüre *peessos* olarak giren bu objeler MÖ 2. binyıl kontekstlerinden bilirse de en büyük yayılımı Protogeometrik ve Geometrik Dönem arasında göstermiş ve Akdeniz'deki birçok merkezde belgelenmiştir. Atina'da çok sayıda örneği bilinen bu eserlerin genellikle merkezlerinde delikleri yoktur ancak bazı örneklerde bir tane⁴⁵, daha nadiren iki^{46/üç}⁴⁷ tane delik bulunabilir.⁴⁸ Tiryns'ten bilinen örnekler, MÖ 2. binyıl kontekstinden gelir ve hepsinin merkezinde delik bulunur.⁴⁹ Batı Anadolu'da ise Aphrodisias, Demircihöyük ve Asopos Tepesi'nde Tunç Çağı örneklerini görmek mümkündür.⁵⁰ Bu objelerin, masa oyunları için oyun taşı olarak kullanıldığı ve Yunan edebi kaynakları tarafından *peessos* olarak tanımlanan birincil kullanımı olduğuna inanılmaktadır.⁵¹ Ancak tekstil için kullanılan ağırlık ve ağırşak, olta ağırlığı, sayaç ve ticari faaliyetler için ağırlık olmak üzere farklı amaçlar için de kullanılmış olabilirler.⁵²

için bkz. Erdem 2017: Res.4.

45 Brann 1961: 373, Lev.84: H74; Lalonde 1968: 131, Lev.37b; Verdan 2013: 164, Lev.111, Fig.c. Merkezde yer alan tek delik Tiryns örnekleri (Rahmstorf vd. 2015: 270) ve MÖ 2. binyıla tarihlenen diğer örnekler için standart görünmektedir.

46 Kyme'den bir örnek için bkz. Colelli 2021b: Kat. No.8.

47 Atina'dan örnekler için bkz. Young 1939: 86, Fig.57: XVII, 23.

48 Merkezinde tamamlanmamış delik izi bulunan bir örnek için bkz. Konakçı 2012: Lev.134: 10.

49 Rahmstorf vd. 2015: 270.

50 Joukowsky 1986: Fig.459, Fig.485; Kull 1988: Lev.36: 1-4; Konakçı 2012: 554, Lev.149.

51 Liddell ve Scott 1940: 1205.

52 Kronoloji için bkz. Colelli 2021b. Tiryns'ten yayınlanan son örneklere göre, şeklin düzensizliği, parçaların boyutu ve deliğin boyutu nedeniyle bu nesnelerin ağırşak olamayacağı sonucuna varılmıştır (Rahmstorf vd. 2015: 271). Kynos'tan olta ağırlığı olduğu düşünülen örnekler için bkz. Dakoronia ve Kounouklas 2015: 37, Fig.4: 2-4. Bu yorumlara karşın, benzer küçük nesnelerin miktar belirlemede sayaç ya da temsil ettiği ürünün niteliğini gösteren bir sınıflandırma elemanı olarak kullanıldığına ilişkin yorumlar için bkz. D'Onofrio 2007: 1-6. Ayrıca,

En az el yapımı örnekler kadar sık ele geçen bir diğer grubu çark yapımı kaba hamurlu seramikler temsil eder. Bu grubu kendi içinde kaba hamurlu pişirme kapları ve nispeten arıtılmış bir kile sahip evsel kullanım kapları olarak iki ayrı grupta değerlendirmek mümkündür. Kaba hamurlu pişirme kapları, el yapımı seramiklerde olduğu gibi iri parçacıklara sahip yoğun katkılı bir kille üretilir. Dolayısıyla ateş ve ateşin yaratacağı genleşmeye karşı daha dayanıklı bir yapıya sahiptir. Pişirme kaplarına nazaran arıtılmış bir kile sahip olan eserlerde ise depolama kabı olabilecek büyük formlar ve çeşitli açık kap formları görülebilir. Eserlerin yüzeyleri düzeltilmiş ya da hafif açkılı olabildiği gibi bazı örneklerde astar da uygulanmıştır. Neredeyse tüm halde ele geçmiş olan iki büyük eserden Kat.No.24'ün ağız kenarı profiline Orta Tunç Çağı'nda Panaztepe'de ve Geç Tunç Çağı'nda Liman Tepe'de⁵³, Kat.No.25'e benzer bir profile ise Geç Tunç Çağı'nda Aphrodisias'ta⁵⁴ rastlanır. Erken Demir Çağı kültür tabakalarında ise bu formların kullanıldığına dair bir veri yoktur. Açık kaplar içinde bir adet küresel gövdeli kâse (Kat.No.28), bir adet alçak konik kaideli kâse (Kat.No.26)⁵⁵ ve bir adet yüksek kulplu fincan yer alır (Kat.No.27). Özellikle yüksek kulplu fincanın monokrom seramik formlarını taklit ettiği dikkat çeker.⁵⁶ Ancak monokrom seramiklerin aksine bu üretimlerde sığ yivler ve kazıma detaylar gibi bezeme unsurlarına rastlanmaz.

Değerlendirme ve Sonuç

S-XVI Açması'nda yürütülen çalışmalarda üç farklı kültür tabakası tespit edilmiştir. Birinci tabaka 6,70-6,46 m seviyeleri arasında ele

günümüzde Sudan'ın doğusunda yer alan Mahal Teglinos buluntuları üzerine bir çalışma, benzer nesnelerin altın ticaretinde ağırlık olarak kullanılmış olabileceğini de önermektedir (Manzo 2017: 53-54).

53 Panaztepe için bkz. Günel 1999: Lev.85-86. Liman Tepe için bkz. Mangaloğlu-Votruba 2012: Lev.78 (MÖ 14. yüzyıl).

54 Joukowsky 1986: Fig.491: 8 (MÖ 13. yüzyıl).

55 Benzer profilli tek kulplu ve yüksek ayaklı eserlerde Thermi'de (Bayne 2000: Fig.27: 9) ve Eski Smyrna örneği gibi alçak konik kaideli örnekleriyle Antissa'da (Bayne 2000: Fig.29: 4) görmek mümkündür.

56 Larisa ve Bademgediği Tepesi'nden benzer formlara örnekler için bkz. Boehlau ve Schefold 1942: Fig.9g; Meriç 2022: 44, C1a. Eski Smyrna'dan bir örnek için bkz. Bayne 2000: Fig.14: 4a.

geçen buluntularla Geç Protogeometrik/Erken Geometrik Dönem'e tarihlenir. Bu kültür katmanının altında Protogeometrik/Geometrik Dönem seramiği etkisi mevcut değildir. 6,46-6,15 m seviyeleri arasında oldukça az sayıda ve küçük parçalar halinde ele geçen boyalı seramiklerden yola çıkarak bu tabakayı da Protogeometrik Dönem'e tarihlemek gerekir. Ancak kültür tabakasını Protogeometrik Dönem içinde bir yere koymak ve en erken tarihini belirlemek mümkün olmamıştır. Protogeometrik Dönem seramiğinin artık görülmediği 6,15-5,88 m seviyelerinde ise MÖ 2. binyılın sonuna tarihlenebilecek yeni bir kültür tabakası kendini göstermektedir. Bu tabaka monokrom gri, devetüyü, krem ve kırmızı astarlı seramiklerden, el yapımı/çark yapımı kaba seramiklerden oluşan homojen bir yapıya sahiptir.⁵⁷ Ancak bu yapı katının kesin tarihini belirlemek güçtür. Öncelikle ele geçen monokrom seramiklere göre tabakanın Orta Tunç Çağı'nın sonu Geç Tunç Çağı'nın ise başına (MÖ 1800-1600/1500) tarihlenebileceği görülür. Ancak bu tarihler arasında Batı Anadolu'nun hiçbir merkezinde el yapımı seramikler bu denli yoğun bir biçimde karşımıza çıkmaz. Diğer yandan aynı hamuru, yüzey uygulaması ve formları kullanan el yapımı eserlerin Geç Protogeometrik Dönem tabakalarına kadar kimi zaman *in situ* vaziyette ele geçiyor olmaları, Protogeometrik Dönem ve öncesine tarihlenen bu kültür tabakası arasında çok geniş bir zaman dilimi olmadığını bir kanıtı olarak görülebilir.⁵⁸ Ancak monokrom seramiklerin form olarak Orta Tunç Çağı ve Geç Tunç Çağı'nın erken evresini işaret etmesi kronolojik bir sorunu ortaya çıkarmaktadır. Bu seramiklerin antik dönemdeki çeşitli faaliyetlerle üst tabakalara ulaşması ve bu tabakaya ait olmaması mümkün olsa da kültür tabakasından yalnızca kaba seramiklerin ele geçiyor olması da akla yatkın gelmemektedir. Dolayısıyla, bazı çark yapımı monokrom seramik formlarının ön görülenden daha uzun yaşadığını düşünmek yerinde olacaktır.

El yapımı seramikleri, yakın merkezlerden Bademgediği Tepesi'ndeki ve Kuzeybatı

57 Katalog numarası 5, 7, 11, 12, 13, 17, 18 ve 25 olan eserler bu kültür tabakasından ele geçmiştir.

58 Katalog numarası 1-4, 6, 8-10, 14-16, 19-24 ve 28-28 olan eserler Protogeometrik Dönem kültür tabakalarından ele geçmiştir.

Anadolu'da yer alan merkezlerdeki benzer kültür tabakalarında görmek mümkündür. Troia'da VIIb1 tabakası ile görülmeye başlanan benzer bir grup seramik, VIIb2 tabakasında karşımıza çıkan "Buckelkeramik/Knobbed Ware" örnekleriyle Demir Çağı'nın erken safhalarına kadar varlığını sürdürür. Benzer bir durum Troia'nın kuzeyindeki Maydos-Kilisetepede de mevcuttur.⁵⁹ Bademgediği Tepesi'nden elde edilen yeni veriler ise en azından Tunç Çağı'nın son evresinde bu üretimlerin varlığını gösterir; ancak bu merkezde Erken Demir Çağı tabakalarının ele geçmemesi üretim kültürünün sürekliliği adına bir yorum yapmaya imkân sağlamaz.⁶⁰ Bu merkezlerdeki kültür tabakaları göz önüne alındığında, Eski Smyrna'da Protogeometrik Dönem yerleşiminin altında tespit edilen el yapımı eserleri Tunç Çağı'nın son evresi içinde değerlendirmek mümkün gözükmemektedir.

Yukarıda aktarıldığı üzere, el yapımı seramiklerin Protogeometrik Dönem süresince karşımıza çıkması iki kültür tabakası arasında bir bağ olduğunun kanıtıdır. Akurgal'ın elde ettiği sonuçlar ve yeni araştırmalar sırasında ele geçen üretimler göz önüne alınarak Eski Smyrna'da Protogeometrik Dönem'in başlangıcı için önerilen yaklaşık MÖ 1050/1000 tarihi, MÖ 2. binyıl kültür tabakası için olası en geç tarihtir.⁶¹ Yapı katının en erken tarihi için ise veriler oldukça kısıtlıdır. Bu kültür tabakasının altında ele geçen bir matara ve bir Myken seramik parçası göz önüne alınarak en erken tarihin GH IIIB2 (MÖ 1250-1200) olduğu ifade edilebilir.⁶² Bu tarih, Troia ve Bademgediği Tepesi kültür tabakalarına da uygun gözükmemektedir ancak söz konusu buluntuların ele geçtiği tabaka bu tarihi doğrulayacak zengin bir kontekste sahip değildir. Bu sebeple, R-XV

Açması'ndaki çalışmalarda elde edilen bir karbon örneği üzerine gerçekleştirilen analizin Protogeometrik Dönem'in başlangıcı için MÖ 1046±25 tarihine işaret etmesi, bu yapı katı için en güvenli tarih aralığının MÖ 11. yüzyılın ilk yarısı olabileceğini gösterir.⁶³ Sonuç olarak, Eski Smyrna'da en geç MÖ 11. yüzyılın ilk yarısında, monokrom seramiklerin ve çark yapımı kaba hamurlu seramiklerin yanında, kentte varlığını daha önce bilmediğimiz el yapımı seramik örnekleri görülmeye başlamıştır. Protogeometrik Dönem'in erken safhalarıyla hızla değişen materyal kültüre karşın monokrom seramik örnekleri, MÖ 2. binyıl formlarından uzaklaşıp Demir Çağı'nda sıkça göreceğimiz yeni formlarına kavuşurken, el yapımı seramik grubu sayıca azalsa da Geç Protogeometrik Dönem'e kadar belirgin bir değişim göstermeden üreilmeye devam edilmiştir. Dolayısıyla, bu üretim grubunun Tunç Çağı ve Demir Çağı tabakalarının ilişkisini belirlemede önemli bir rol oynayacağını ifade etmek mümkündür.

S-XVI Açması'nda yürütülen çalışmalar, Akurgal'ın H Açması'nda tespit ettiği ve "Aioli Yerleşimi" olarak adlandırdığı yapı katına ilişkin ifadelerini de gözden geçirme fırsatını sunmuştur. Ancak Akurgal'ın görüşlerini aktarmadan önce Aioli göçlerine ilişkin yazılı kaynaklara ve araştırmalara kısaca değinmek yerinde olacaktır. Aiolis, coğrafi bir terim olarak ilk kez MÖ 7. yüzyılda Hesiodos'un *İşler ve Günler* adlı eserinde ve Mimnermos'un *Smyrneis* adlı eserinden günümüze ulaşan bir fragmanda karşımıza çıkar.⁶⁴ MÖ 5. yüzyılda Herodotos, Aiolis'i coğrafi bir bölge olarak tanımlar ve Batı Anadolu kıyılarında kurulan, içinde Eski Smyrna'nın da bulunduğu 12 Aioli kentinden bahseder.⁶⁵ Ancak Aioli topluluklarının göç hareketine ilişkin en kapsamlı veriler MÖ 1. yüzyılda Strabon tarafından sunulmuştur.⁶⁶ Yazılı kaynaklardan elde edilen bilgiler, Troia savaşının ardından Thesselia ve Boiotia'dan Batı Anadolu'ya göç eden Aioli topluluklarının izlerine ilişkin somut veriler aranmasına ve göç hareketinin açıklanmasına

59 Blegen vd. 1958: 142-147; Aslan 2009: 146-148; Sazcı ve Çalış-Sazcı 2020: 58-62.

60 Meriç 2022: 21.

61 Akurgal 1997: 15, 17-19. Yeni araştırmalar sırasında doğrudan Erken Protogeometrik Dönem'e tarihlenebilecek bir buluntu ele geçmemiştir. Ancak karbon örnekleri üzerine gerçekleştirilen analizler ve yazılı da olsa bazı kontekstler Protogeometrik Dönem'in erken safhasına dair bilgiler edinmemize olanak tanır (Tanrıver vd. 2022: 499). Çalışmanın başında da belirtildiği gibi R-XV Açması'ndan alınan bir karbon örneğinin MÖ 1046±25 tarihini vermesi, Protogeometrik Dönem'in başlangıç tarihi için MÖ 1050/1000 yıllarının dikkate alınmasını gerektirir.

62 Tanrıver vd. 2022: 55-56.

63 Tanrıver vd. 2022: 55.

64 Rose 2008: 401-402. Hesiodos için bkz. West 1978: 317. Mimnermos'un fragmanları için bkz. West 1972: 87; Allen 1993: 74, 84.

65 Rose 2008: 402; Hdt. I.149.

66 Rose 2008: 402; Strab. XIII.I.1-4.

ilişkin pek çok çalışmaya neden olmuştur. Dil üzerine yürütülen araştırmalar, Eski Yunanca diyalektlerinden yola çıkarak Thesselia, Boiotia ve Lesbos diyalektini Aiolik olarak tanımlamış, Thesselia ve Boiotia'ya ait diyalektin Lesbos'tan daha erken olduğunu savunarak bunu göç hareketine ilişkin bir veri olarak ele almıştır. Arkeoloji bilimi açısından ise Aiol topluluklarının göç ettiği aktarılan bölgede, göçün tahmini tarihine yakın kültür tabakalarının belirlenebildiği Troia ve Eski Smyrna gibi kentlerde materyale dayalı bir analiz gerçekleştirilmiştir.⁶⁷

20. yüzyılın ortalarında kapsamlı çalışmalara konu olan Eski Smyrna'da da bu konuya ilişkin cevaplar aranmıştır. H Açması'nda çalışmalar yürüten Akurgal, Protogeometrik Dönem kültür tabakalarının altında MÖ 2. binyıl karakteri sergilemeyen bir yapı katı tespit edildiğini, 6,40 m seviyesinde tespit edilen bu yapı katında kuzey-güney yönelimli bir duvar temeli ve ona uzanan doğu-batı doğrultulu duvar temellerinden oluşan üç odalı bir yapı tespit edildiğini aktarmıştır. Akurgal, bu alanda yalnızca, Aiol toplulukları ile ilişkilendirdiği, MÖ 2. binyıl karakteri taşımayan monokrom gri seramiklerin ele geçtiğini ve MÖ 1050-1000 yıllarına tarihdlediği bu yerleşimin ilk kez Aiol toplulukları tarafından iskân edildiğini de ifade etmiştir.⁶⁸ Ancak yeni araştırmalarda elde edilen sonuçlar, Akurgal'ın, yorumlarını antik kaynaklara bağlı kalarak geliştirildiğini ve elde edilen verileri yorumlarken bazı buluntu grupları için seçici davrandığını düşündürmektedir. Kültür tabakasından yalnızca monokrom gri seramiklerin ele geçtiğinin aktarılması ve diğer buluntu gruplarından söz edilmemesi de bu eğilimi kanıtlar niteliktedir. Antik kaynakların aktarımlarından yola çıkarak Aiol topluluklarının göç hareketine dair izleri tespit etme amacı, MÖ 2. binyıla tarihlenen devetüyü, krem ve kırmızı renkli seramik gruplarının, Protogeometrik Dönem öncesine tarihlenen ve Geç Tunç Çağı karakteri göstermeyen bu tabakaya ait olmadıklarını düşündürmüş olmalıdır. Benzer bir durum el yapımı seramikler için de geçerli olabilir. Çalışmaların yürütüldüğü 1948-51 yıllarında henüz el yapımı seramiklerin Geç Tunç Çağı

ve Erken Demir Çağı ile ilişkisi bilinmemektedir.⁶⁹ Dolayısıyla, bu seramiklerin kazılarında yapıldığı tarihlerde basit mutfak kapları olarak ele alınmış olması muhtemeldir. Yine de 1983 tarihli kitabından, Akurgal'ın Deger-Jalkotzy, Rutter ve French'in bu konu hakkındaki güncel çalışmalarından haberdar olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁰ Diğer yandan, Akurgal'ın bu kültür tabakasından ele geçtiğini aktardığı ve Aiol topluluklarıyla ilişkilendirdiği gri seramik örnekleri, yine Akurgal'ın kültür tabakası için belirlediği tarih ile uyumlu gözükmemektedir.⁷¹ Batı Anadolu'daki diğer merkezlerden de bilindiği üzere, söz konusu örnekleri Protogeometrik Dönem'den daha erken tabakalarda görmek mümkün değildir. Bu noktada, Akurgal'ın materyal ile etnik kimliği eşleştirme çabası ve Aiol göç hareketini kanıtlayacak yeni bir tip seramik belirleme amacı; onun, Troia kültür tabakalarından bildiği MÖ 2. binyıla tarihlenen seramik gruplarını dikkate almamasına sebep olmuş olmalıdır. Yapı katı için önerilen tarih ise buluntu gruplarından bağımsız bir değerlendirme ile elde edilmiştir. Akurgal, Protogeometrik Dönem'in başlangıcı için yaklaşık MÖ 1000 tarihini önermiş ve söz konusu kültür tabakasından Protogeometrik Dönem seramiğinin ele geçmediğini, Aiol göç hareketinin bir ya da iki kuşak sürmüş olabileceğini ve Eusebios'un aktardıklarından yola çıkarak elde ettiği Eski Smyrna'nın kuruluş tarihini göz önüne alarak MÖ 1050-1000 yıllarını önermiştir. Bu açıdan bakıldığında, Akurgal'ın MÖ 2. binyıl monokrom seramiklerine karşı uzak olan tutumunun sebebi daha iyi anlaşılabilir. Nitekim, eğer Eski Smyrna yazılı kaynakların aktardığı üzere MÖ 11. yüzyılın ikinci yarısında kurulduysa ve Aiol toplulukları yeni bir tip seramikle bölgede varlığını sürdüreceyse, söz konusu MÖ 2. binyıl seramiklerinin bu kültür tabakasından bulunmaması gerekir. Yukarıda da aktarıldığı üzere, bu kültür tabakasından ele geçen pek çok buluntu MÖ 2. binyılın sonundan ziyade Orta Tunç Çağı'nın sonuna ve Geç Tunç

69 Blegen, Korakou'da gerçekleştirdiği çalışmada bu gruba ait örneklerle rastlamış olsa da buluntuların varlığı 1970li yıllara kadar bilim insanlarının ilgisini çekmeyecektir (Blegen 1921: 73, Fig.104-105).

70 Akurgal 1997: 5. Metinde bahsi geçen yazarların ilgili yayınları için bkz. Rutter 1975; French ve Rutter 1977; Deger-Jalkotzy 1977.

71 Akurgal 1997: Lev.6.

67 Rose 2008: 404-406.

68 Akurgal 1997: 14, 20, Şek.3.

Çağı'nın başına tarihlenebilir. Son olarak, yapı katından tespit edilen mimari izlere ilişkin bir yorum yerinde olacaktır. Akurgal'ın sunduğu planlardan yola çıkarak net yorumlar yapmak güç olsa da kentte yürütülen yeni araştırmalar sonucunda, Tunç Çağı'na ve Erken Demir Çağı'na ait yapıların çok odalı planlara sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, Akurgal'ın sunduğu plan dışında, bu dönemde Eski Smyrna'da çok odalı mimarinin varlığını destekleyecek verilerin ele geçmediğini belirtmek gerekir. Sonuçta yeni araştırmalar, Eski Smyrna'da Akurgal'ın varlığını öne sürdüğü MÖ 1050-1000 arasına tarihlenebilecek, yalnızca monokrom gri seramiklerin ele geçtiği ve Aiol topluluklarının göç hareketiyle ilişkilendirilebilecek bir kültür tabakasının mevcudiyetini sorunlu kılar.

Teşekkür ve Katkı

Eski Smyrna (Bayraklı) Ören Yeri Kazı Başkanı Prof. Dr. Cumhur Tanrıver'e çalışmaya olan katkıları ve izinleri için teşekkürü borç biliriz. Ayrıca ek bilgi olarak, yazarlardan Bora Ertüzün'ün, "Erken Demir Çağı'nda Eski Smyrna: Tabakalanma ve Buluntular" adlı doktora tez çalışması dahilinde, Başak Ongar'ın, "2. Binyıl Başından Arkaik Dönem Sonuna Kadar Eski Smyrna'da Gri Seramikler" adlı doktora tez çalışması dahilinde kapsamlı çalışmalarını sürdürdüğü belirtilmelidir. Yazarlardan Carmelo Colelli, S-XVI açmasındaki el yapımı seramiklerin değerlendirilmesine katkı sunmuş ve disk formu pişmiş toprak objeleri değerlendirmiştir.

Katalog

Fig.4.1. Kapalı kap omuz parçası. Tabaka: BMY. Omuz çapı: 10 cm. Yükseklik: 7,7 cm. Hamur: 5 YR 6/6 reddish yellow (kum, mika, kireç katkılı). Astar: 5 YR 6/4 light reddish brown. Firnis: 2.5 Y 2.5/1 black.

Fig.4.2. Skyphos ağız ve gövde parçası. Tabaka: BNJ. Çap: 16,2 cm. Yükseklik: 8 cm. Hamur: 7.5 YR 5/3 brown (kum, kireç katkılı). Astar: 7.5 YR 6/3 light brown. Firnis: 10 YR 3/1 very dark gray.

Fig.4.3. Çanak ağız ve gövde parçası. Tabaka: BNM. Çap: 15,6 cm. Yükseklik: 5,1 cm. Hamur: 10 YR 6/3 pale brown (kum, mika, taşçık katkılı). Astar: İç yüzde 7,5 YR 4/2 brown, dış yüzde 10 YR 4/1 dark gray. Eser açıksızdır.

Fig.4.4. Çanak ağız ve gövde parçası. Tabaka: BNL. Çap: 16 cm. Yükseklik: 3,7 cm. Hamur: 7.5 YR 7/1 light gray (kum, kireç katkılı). Astar: 10 YR 5/1 gray. Eser açıksızdır.

Fig.4.5. Çanak ağız ve gövde parçası. Tabaka: BNN.

Çap: 22,2 cm. Yükseklik: 7 cm. Hamur: 2.5 Y 4/1 dark gray (kum, mika, kireç katkılı). Astar: 2.5 YR 5/1 dark gray. Eser açıksızdır.

Fig.4.6. Çanak ağız ve gövde parçası. Tabaka: BNK. Çap: 17 cm. Yükseklik: 3,9 cm. Hamur: 10 YR 6/1 gray (kum, mika, taşçık katkılı). Astar: 10 YR 6/1 gray. Eser açıksızdır.

Fig.4.7. Çanak ağız ve gövde parçası. Tabaka: BNN. Çap: 13,2 cm. Yükseklik: 5,6 cm. Hamur: 2,5 YR 5/1 gray (kum, mika, taşçık katkılı). Astar: 2,5 Y 5/1 gray. Eser açıksızdır.

Fig.4.8. Çanak ağız ve gövde parçası. Tabaka: BNK. Çap: 13,4 cm. Yükseklik: 4,4 cm. Hamur: 10 YR 5/1 gray (kum, mika, taşçık katkılı). Hamur: 10 YR 5/1 gray (kum, mika, kireç katkılı). Astar: İç yüzde 10 YR 5/1 gray, dış yüzde 10 YR 4/1 dark gray. Eser açıksızdır.

Fig.4.9. Çanak ağız ve gövde parçası. Tabaka: BNL. Çap: 20 cm. Yükseklik: 5,3 cm. Hamur: 10 YR 7/1 light gray (kum, taşçık katkılı). Astar: 2,5 Y 6/1 gray. Eser açıksızdır.

Fig.4.10. Çanak ağız ve gövde parçası. Tabaka: BNK. Çap: 10,2 cm. Yükseklik: 2,7 cm. Hamur: 7,5 YR 7/1 light gray (kum, kireç mika katkılı). Astar: 2,5 Y 6/1 gray. Eser açıksızdır.

Fig.4.11. Çanak ağız ve gövde parçası. Tabaka: BOA. Çap: 11,8 cm. Yükseklik: 3,6 cm. Hamur: 10 YR 6/1 gray (kum, kireç katkılı). Astar: 10 YR 6/1 gray. Eser açıksızdır.

Fig.4.12. Çanak ağız ve gövde parçası. Tabaka: BNZ. Çap: 21 cm. Yükseklik: 5,2 cm. Hamur: 10 YR 5/1 light gray (kum, mika katkılı). Astar: 2,5 Y 3/1 very dark gray. Eser açıksızdır.

Fig.4.13. Çanak ağız ve gövde parçası. Tabaka: BNZ. Çap: 13,6 cm. Yükseklik: 3,5 cm. Hamur: 7,5 YR 7/1 light gray (kum, mika, taşçık katkılı). Astar: 7,5 Y 4/1 dark gray. Eser açıksızdır.

Fig.4.14. Çanak ağız ve gövde parçası. Tabaka: BNM. Çap: 14,2 cm. Yükseklik: 4,9 cm. Hamur: 2,5 YR 5/1 gray (kum, mika katkılı). Astar: 10 Y 5/1 gray. Eser açıksızdır.

Fig.4.15. Çanak ağız ve gövde parçası. Tabaka: BNS. Çap: 15 cm. Yükseklik: 6,4 cm. Hamur: 5 YR 6/1 gray (kum, kireç, taşçık katkılı). Astar: 2,5 Y 4/1 dark gray. Eser açıksızdır.

Fig.4.16. Çömlek gövde parçası. Tabaka: BNK. Yükseklik: 2,5 cm. Hamur ve yüzey: 7.5 YR 7/3 pink-7.5 YR 6/2 pinkish gray geçişi (mika katkılı). Eser açıksızdır.

Fig.4.17. Seramik obje. Tabaka: BPR. Çap: 4 cm. Cidar kalınlığı 0,6-0,7 cm. Hamur: 5 YR 8/4 pink (kum, mika, kireç katkılı). Yüzey: 5 YR 8/3 pink. Eser açıksızdır.

Fig.4.18. Çömlek. Tabaka: BNN. El yapımı. Çap: 32,6 cm. Yükseklik: 13,1 cm. Hamur: Çekirdek kısmı 2.5 Y 3/1 very dark gray, çekirdek dışı 2.5 YR 6/8 light red (kum, mika, kireç, taşçık katkılı). Yüzey rengi: 5 YR 6/6 reddish yellow-5 YR 4/1 dark gray geçişli. Eser açıksızdır.

Fig.4.19. Çömlek. Tabaka: BNK. El yapımı. Çap: 18 cm. Yükseklik: 11,2 cm. Hamur: 5 YR 5/8 yellowish red (kum, mika, kireç, taşçık katkılı). Yüze rengi: 2,5 YR 5/6 red. Eser açıksızdır.

Fig.4.20. Çömlek. Tabaka: BNK. El yapımı. Çap: 22 cm. Yükseklik: 9,5 cm. Hamur: 5 R 5/2 reddish gray (kum, mika, kireç, taşçık katkılı). Yüze rengi: 5 YR 3/1 very dark gray-5 YR 5/3reddish brown geçişli. Eser açıksızdır.

Fig.4.21. Çömlek. Tabaka: BNM. El yapımı. Çap: 32 cm. Yükseklik: 10,2 cm. Hamur: 2,5 YR 5/8 red (kum, mika, kireç, taşçık katkılı). Yüze rengi: 2,5 YR 6/3 light reddish brown. Eser açıksızdır.

Fig.4.22. Çömlek. Tabaka: BNM. El yapımı. Çap: 20 cm. Yükseklik: 4,2 cm. Hamur: 5 YR 4/3 reddish brown (kum, mika, kireç, taşçık katkılı). Yüze rengi: 5 YR 4/1 dark gray. Eser açıksızdır.

Fig.4.23. Dikey kulplu açık kap. Tabaka: BNM. El yapımı. Çap: 16 cm. Yükseklik: 9,7 cm. Hamur: 10 YR 5/6 yellowish brown (kum, mika, kireç, taşçık katkılı). Yüze rengi: 10 YR 5/8 yellowish brown. Eser açıksızdır.

Fig.4.24. Çömlek. Tabaka: BNM. Çap: 27 cm. Yükseklik: 6,8 cm. Hamur: 5 YR 6/6 reddish yellow (kum, kireç, taşçık katkılı). Yüze rengi: 5 YR 7/3 pink. Eser açıksızdır.

Fig.4.25. Çömlek. Tabaka: BPS. Çap: 26 cm. Yükseklik: 17,1 cm. Hamur: 7.5 YR 5/6 strong brown (kum, mika, kireç, taşçık katkılı). Yüze rengi: 5 YR 6/6 reddish yellow. Eser açıksızdır.

Fig.4.26. Çanak. Tabaka: BNL. Çap: 15 cm. Yükseklik: 8,8 cm. Hamur: 2.5 YR 5/8 red (mika katkılı). Yüze rengi: 2.5 YR 6/8 light red. Eser açıksızdır.

Fig.4.27. Fincan. Tabaka: BNM. Ağız çapı: 10,4 cm. Kaide çapı: 4 cm. Yükseklik: 4,3 cm (kulpsuz). Hamur: 10 R 4/6 red (kum, mika, kireç katkılı). Astar: 7.5 YR 8/1 white-7.5 YR 7/1 light gray geçişli. Eser açıksızdır.

Fig.4.28. Kâse. Tabaka: BNL. Çap: 12,8 cm. Yükseklik: 3,8 cm. Hamur: 5 YR 6/6 reddish yellow (mika, kireç katkılı). Yüze rengi: 7.5 YR 6/4 light brown. Eser açıksızdır.

Bibliografya

- AINIAN vd. 2020: A.M. Ainian, I.S. Lemos, V. Vlachou, *Ανασκαφές Ωρωπού Προτογεωμετρική-Υποπροτογεωμετρική Περίοδος (10ος – 9ος αι. π.Χ.)*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος.
- AKURGAL 1950: E. Akurgal, “Bayraklı Kazısı Ön Rapor”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, VIII/1, 1-97.
- AKURGAL 1997: E. Akurgal, *Eski İzmir I Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı*, Ankara.
- ALLEN 1993: A. Allen, *The Fragments of Mimnermus Text and Commentary*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart.
- ASLAN 2009: C. Aslan, “End or Beginning? The Late

Bronze Age to Early Iron Age Transformation at Troia”, *Forces of Transformation The End of the Bronze Age in the Mediterranean*, St. John's College, University of Oxford, 25–6th March 2006, 144-151.

ASLAN vd. 2014: C. Aslan, L. Kealhofer, P. Grave, “The Early Iron Age at Troy Reconsidered”, *Oxford Journal of Archaeology*, Vol.33/3, 275-310.

ASLAN 2019: C. Aslan, “The West Sanctuary at Troy in the Protogeometric, Geometric and Archaic Periods” in *The West Sanctuary I: Iron Age-Classical* (eds. C. Aslan, K. Lynch, M. Lawall), *Studia Troica* 10, 28-421.

AYKURT 1999: A. Aykurt, *Panaztepe Gri Minyas Seramiği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

AYKURT 2020: A. Aykurt, *Liman Tepe I: Orta Tunç Çağı Seramiği ve Küçük Buluntuları / Middle Bronze Age Ceramics and Small Finds*, Ankara.

BAYNE 2000: N. Bayne, *The Grey Wares of North-West Anatolia in the Middle and Late Bronze Age and the Early Iron Age and Their Relation to the Early Greek Settlements*, Bonn.

BAYNE ve SPENCER 2007: N. Bayne ve N. Spencer, “The Ceramics of the Northeast Aegean Region from the Middle Bronze Age to the Early Iron Age”, *The Madra River Delta: Regional Studies on the Aegean Coast of Turkey I*, Ankara, 79-89.

BLEGEN 1921: C. W. Blegen, *Korakou a Prehistoric Settlement near Corinth*, Boston and New York.

BLEGEN vd. 1953: C.W. Blegen, J.L. Caskey, M. Rawson, *Troy III: The Sixth Settlement*, Princeton.

BLEGEN vd. 1958: C.W. Blegen, C.G. Boulter, J.L. Caskey, M. Rawson, *Troy vol. IV. Settlements VIIa, VIIb and VIII*, Princeton.

BOEHLAU ve SCHEFOLD 1942: J. Boehlau ve K. Schefold, *Larisa am Hermos. Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1902-1934*, Berlin.

BRANN 1961: E. Brann, “Protoattic Well Groups from the Athenian Agora”, *Hesperia*, Vol.30/4, 305-379.

COLELLI 2021a: C. Colelli, *Studi su Kyme eolica VII. Kyme Eolica al Tempo di Esiodo Gli Scavi Nell'area Centrale Della Citta*, Laruffa Editore, Calabria.

COLELLI 2021b: C. Colelli, “Piccoli Dischi in Ceramica o Pietra da Kyme Eolica. Sprazzi di Vita Quotidiana nel Mondo Greco in eta Geometrica e Arcaia”, *Thiasos. Rivista di Archeologia e Architettura Antica*, 3-25.

COOK 1952: J. M. Cook, “Archaeology in Greece”, *The Journal of Hellenic Studies*, Vol.72, 92-112.

COOK 1958/59: J. M. Cook, “Old Smyrna, 1948-1951”, *The Annual of the British School at Athens*, Vol.53/54, 1-34.

ÇINARDALI-KARAASLAN 2008: N. Çınardalı-Karaaslan, “Recent Investigations at Panaztepe Harbour Town

- Panaztepe Liman Kentte Yapılan Son Çalışmalar”, *Batı ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar* (ed. Erkanal, A.Ö., Günel, S., Deniz, U.), 24.04.2007- 25.04.2007, Ankara, 59-68.
- DAKORONIA ve KOUNOUKLAS 2015: F. Dakoronia ve P. Kounouklas, “Fishing Technology: The Kynos Contribution”, *Ein Mioner im Exil. Festschrift für Wolf-Dietrich Niemeier* (ed. Panagiotopoulos, D., Kaiser, I., Koukla, O.), Bonn, 35-50.
- DANILE 2015: L. Danile, “The Indigenous Culture of Hephaestia (Lemnos) at the Beginning of the Iron Age”, *Nostoi. Indigenous Culture, Migration, Integration in the Aegean Island, Western Anatolia During the Late Bronze Age Early Iron Ages* (ed. Stampolidis, N., Maner, Ç., Koanias, K.), Koç University Press, İstanbul, 441-461.
- DEGER-JALKOTZY 1977: S. Deger-Jalkotzy, *Fremde Zuwanderer im Spätmykenischen Griechenland. Zu einer Gruppe handgemachter Keramik aus Myk. III C Siedlungsschichten von Aigeira*, Wien.
- D’ONOFRIO 2007: A.M. D’Onofrio, “Tallies, Tokens & Counters: An Introduction”, *Tallies, Tokens & Counters from the Mediterranean to India* (ed. D’Onofrio, A.M.), Università degli Studi di Napoli, Napoli, 1-7.
- ERDEM 2016a: A.Ü. Erdem, “2015 Yılı Bayraklı Höyük Kazıları: Tunç Çağı Çalışmalarına Dair Ön Rapor”, *Arkeoloji Dergisi*, Sayı 21, 1-9.
- ERDEM 2016b: A.Ü. Erdem, “Bayraklı/Smyrna Makaraları ve Ege Arkeolojisindeki Yeri”, *TÜBA-AR*, Sayı 19, 69-77.
- ERDEM 2017: A.Ü. Erdem, “İzmir Bayraklı Höyüğü 2015 Yılı Tunç Çağ Çalışmaları”, *38. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt: 2, 417-426.
- ERDEM 2021: A.Ü. Erdem, “İzmir-Bayraklı Höyük’te Bulunan Gümüş Takılara Dair İlk Gözlemler”, *Arkeoloji Dergisi*, Sayı 26, 83-90.
- ERDEM ve SÜMER-EROĞLU 2023: A.Ü. Erdem, G. Sümer-Eroğlu, “İzmir-Bayraklı Höyüğü’nde Bulunan Antropomorfik Kap Parçaları ve Batı Anadolu Tunç Çağ Arkeolojisindeki Yeri”, *TÜBA-AR*, Sayı 27, 31-49.
- ERDEM vd. 2023: A.Ü. Erdem, G. Sümer-Eroğlu, K. Gürgen, “Bronze Age Relief-Decorated Pottery in Western Turkey: New Evidence From İzmir-Bayraklı Mound”, *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, Vol.23, 89-107.
- ERDEM 2023: M.A. Erdem, *Orta Tunç Çağı’nda Yassitepe Höyüğü (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- ERKANAL 1999: H. Erkanal, “1997 Liman Tepe Kazıları”, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Sayı:20/1, Ankara, 325-226.
- ERSOY 2004: Y.E. Ersoy, “Klazomenai: 900-500 BC. History and Settlement Evidence”, *Klazomenai, Teos and Abdera: Metropoleis and Colony Proceedings of the International Symposium held at the Archaeological Museum of Abdera* (eds. Moustaka, A, Skarlatidou, E, Tzannes, M.C, Ersoy, Y.E.), Thessaloniki, 43-76.
- FORSTENPOINTNER vd. 2008: G. Forstenpointner, M. Kerschner, U. Muss, “Das Artemision in der späten Bronzezeit und der frühen Eisenzeit”, *Die Archäologie der ephesischen Artemis Gestalt und Ritual eines Heiligtums*, Phoibos Verlag, Wien, 33-46.
- FRENCH ve RUTTER 1977: E. French, J.B. Rutter, “The Handmade Burnished Ware of the Late Helladic IIIC Period: Its Modern Historical Context”, *American Journal of Archaeology*, Vol. 81, 111-112.
- GÜNEL 1999: S. Günel, Panaztepe. *MÖ 2. Bine Tarihendirilen Panaztepe Seramiğinin Batı Anadolu ve Ege Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi*, Ankara.
- HERODOTOS The LOEB Classical Library (Ed. Goold, G.P., Çev. Godley A. D), London, 1975.
- HNILA 2007: P. Hnila, *Pottery of Troy VIIB. Chronology, Classification, Context and Implications of Trojan Ceramic Assemblages in the Late Bronze Age/Early Iron Age Transition (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, Universität Tübingen, Tübingen.
- JOUKOWSKY 1986: M.S. Joukowsky, *Prehistoric Aphrodisias. An Account of the Excavations and Artifact Studies*, Louvain.
- KEARSLEY 1989: R. Kearsley, *The Pendent Semi-Circle Skyphos*, *Bulletin Supplement* 44, London.
- KERSCHNER 2014: M. Kerschner, “Euboean Imports to the Eastern Aegean and Eastern Aegean Production of Pottery in the Euboean Style: New Evidence from Neutron Activation Analyses”, *Archaeometric Analyses of Euboean and Euboean Related Pottery: New Results and their Interpretations* (eds. Kerschner, M. ve Lemos, I.S), *Proceedings of the Round Table Conference held at the Austrian Archaeological Institute in Athens 15 and 16 April 2011*, OAI, Wien, 9-140.
- KONAKÇI 2012: E. Konakçı, *Büyük ve Küçük Menderes Havzalarındaki MÖ 2. Binyıl Kültürlerinin Yeni Veriler Işığında Değerlendirilmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- KULL 1988: B. Kull, *Demircihüyük V. Die Mittelbronzezeitliche Siedlung*, Mainz.
- LALONDE 1968: G.V. Lalonde, “A Fifth Century Hieron Southwest of the Athenian Agora”, *Hesperia*, Vol.37/2, 123-133.
- LEMOS 2002: I.S. Lemos, *The Protogeometric Aegean*, Oxford.
- LIDDELL ve SCOTT 1940: H.G. Liddell, R. Scott, *A greek-english lexicon*, Oxford.

- LLOYD ve MELLAART 1965: S. Lloyd ve J. Mellaart, *Beycesultan Vol. II: Middle Bronze Age Architecture and Pottery*, Ankara.
- MANGALOĞLU-VOTRUBA 2012: S. Mangaloğlu-Votruba, *Geç Tunç Çağı'nda Liman Tepe ve Çevre Kültür Bölgeleri ile Olan Bağlantısı (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- MANZO 2017: A. Manzo, "Tokens, Pottery Discs, and Other Administrative Devices: Two Case Studies Between Nubia And Ethiopia", *Tallies, Tokens & Counters from the Mediterranean to India* (ed. D'Onofrio, A.M.), Università degli Studi di Napoli, Napoli, 51-61.
- MERİÇ 2022: R. Meriç, *Bademgediği Tepe (Puranda) Metropolis İonia IV*, İstanbul.
- NICHOLLS 1958/1959: R.V. Nicholls, "Site Plan of Old Smyrna", *The Annual of the British School at Athens*, Vol.53-54.
- ÖZGÜNEL 1983: C. Özgünel, "Batı Anadolu ve İçlerinde Miken Etkinlikleri", *Belleken*, Cilt/Sayı 47/187, 697-744.
- ÖZGÜNEL 2003: C. Özgünel, "Geometrische Keramik von Alt-Smyrna aus der Akurgal-Grabung", *Probleme der Keramikchronologiedes Südlichen und Westlichen Kleinasiens in Geometrischer und Archaischer Zeit, Internationales Kolloquium, Tübingen 24.3-26.3 1998, Bonn*, 69-89.
- PAPADOPOULOS 2017: J.K. Papadopoulos, *The Athenian Agora 37: The Early Iron Age. The Cemeteries*, Princeton.
- PAVÚK 2002: P. Pavúk, "Troia VI and VIIa. The Blegen Pottery Shapes: Towards a Typology." *Studia Troica* 12, 35-71.
- PAVÚK 2014: P. Pavúk, "Troia VI Früh und Mitte. Keramik, Stratigraphie, Chronologie", *Studia Troica* 3.
- POPHAM vd. 1980: M.R. Popham, L.H. Sackett, P.G. Themelis, J. Boardman, M.J. Price, H.W. Catling, E.A. Catling, V.R. d'A. Desborough, O.T.P.K. Dickinson, R.A. Higgins, L.H. Jeffery, *Lefkandi I. The Iron Age. The Settlement. The Cemeteries, The British School at Athens, Supplementary Volumes* 11.
- POPHAM ve LEMOS 1996: M.R. Popham ve I.S. Lemos, *Lefkandi III: The Toumba Cemetery: The Excavations of 1981, 1984, 1986 and 1992-4, The British School at Athens, Supplementary Volumes* 29.
- RAYMOND 2005: A. Raymond, "Importing Culture at Miletus: Minoans and Anatolians at Middle Bronze Age Miletus", *Emporia: Aegeans in the Central and Eastern Mediterranean Proceedings of the 10th International Aegean Conference/10e Rencontre égéenne internationale, Athens, Italian School of Archaeology, 14-18 April 2004*, 185-191.
- RAHMSTORF 2015: L. Rahmstorf, M. Siennicka, E.A. Strand, M.L. Nosch, J. Cutler, "Textile Tools from Tiryns", *Tools, Textiles and Contexts. Investigating textile production in the Aegean and Eastern Mediterranean Bronze Age* (eds. E.A. Strand ve M.L. Nosch), Oxford, 267-278.
- ROSE 2008: C. B. Rose, "Seperating Fact from Fiction in the Aiolian Migration", *Hesperia*, Vol.77/3, 399-430.
- RUTTER 1975: J.B. Rutter, "Ceramic Evidence for Northern Intruders in Southern Greece at the Beginning of the LH III C Period", *American Journal of Archaeology*, Vol. 79, 17-32.
- SAZCI ve ÇALIŞ-SAZCI 2020: G. Sazcı ve D. Çalış-Sazcı, "Maydos Kilisetepe Höyüğü", *Maydos I* (ed. Sazcı, G.), İstanbul.
- STRABON The LOEB Classical Library (Ed. Page, T.E., Capps, E, Rouse, W.H.D, Post, L.A, Warmington, E.H. Çev. Jones, H.L.), London, 1960.
- TANRIVER vd. 2022: C. Tanriver, B. Ertüzün, A.Ü. Erdem, D.S. Tanriver, "Eski Smyrna (Bayraklı Ören Yeri) Kazısı 2019-2020", *2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları*, Cilt 1, 495-512.
- TANRIVER vd. 2023: C. Tanriver, B. Ertüzün, A.Ü. Erdem, D.S. Tanriver, "Eski Smyrna (Bayraklı Ören Yeri) Kazısı 2021 Yılı Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı, Sayı 42, Cilt 2*, 53-69.
- VAESSEN 2014: R. Vaessen, *Cultural Dynamics in Ionia at the End of the Second Millennium BCE: New Archaeological Perspectives and Prospects (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, The University of Sheffield.
- VERDAN 2013: S. Verdan, *Eretria XXII Fouilles et Recherches Le Sanctuaire D'Apollon Daphnéphoros A L'Époque Géométrique Volume I*, Gollion.
- WEST 1972: M. L. West, *Lambi et Elegi Graeci: Ante Alexandrum Cantati 2: Callinus, Mimnermus, Semonides, Solon, Tyrtaeus, Minora Adespota*, Oxford.
- WEST 1978: M. L. West, *Hesiod. Works and Days*, Oxford.
- YOUNG 1939: R.S. Young, "Late Geometric Graves and a Seventh Century Well in the Agora", *Hesperia Supplement*, Vol.2, 1-250.

Makale Gönderim Tarihi: 10.12.2023

Makale Kabul Tarihi: 12.03.2024

BORA ERTÜZÜN

Orcid ID: 0000-0003-4854-3752

Manisa Celal Bayar Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,
Arkeoloji Bölümü
Manisa/TÜRKİYE
boraertuzun@gmail.com

BAŞAK ONGAR

Orcid ID: 0000-0001-8295-2088

Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Klasik Arkeoloji A.B.D.
İZMİR/TÜRKİYE

CARMELO COLELLİ

Orcid ID: 0009-0003-9169-7391

Siridite Ulusal Arkeoloji Müzesi Müdürü
Policoro/İTALYA
carmelo.coelli@cultura.gov.it

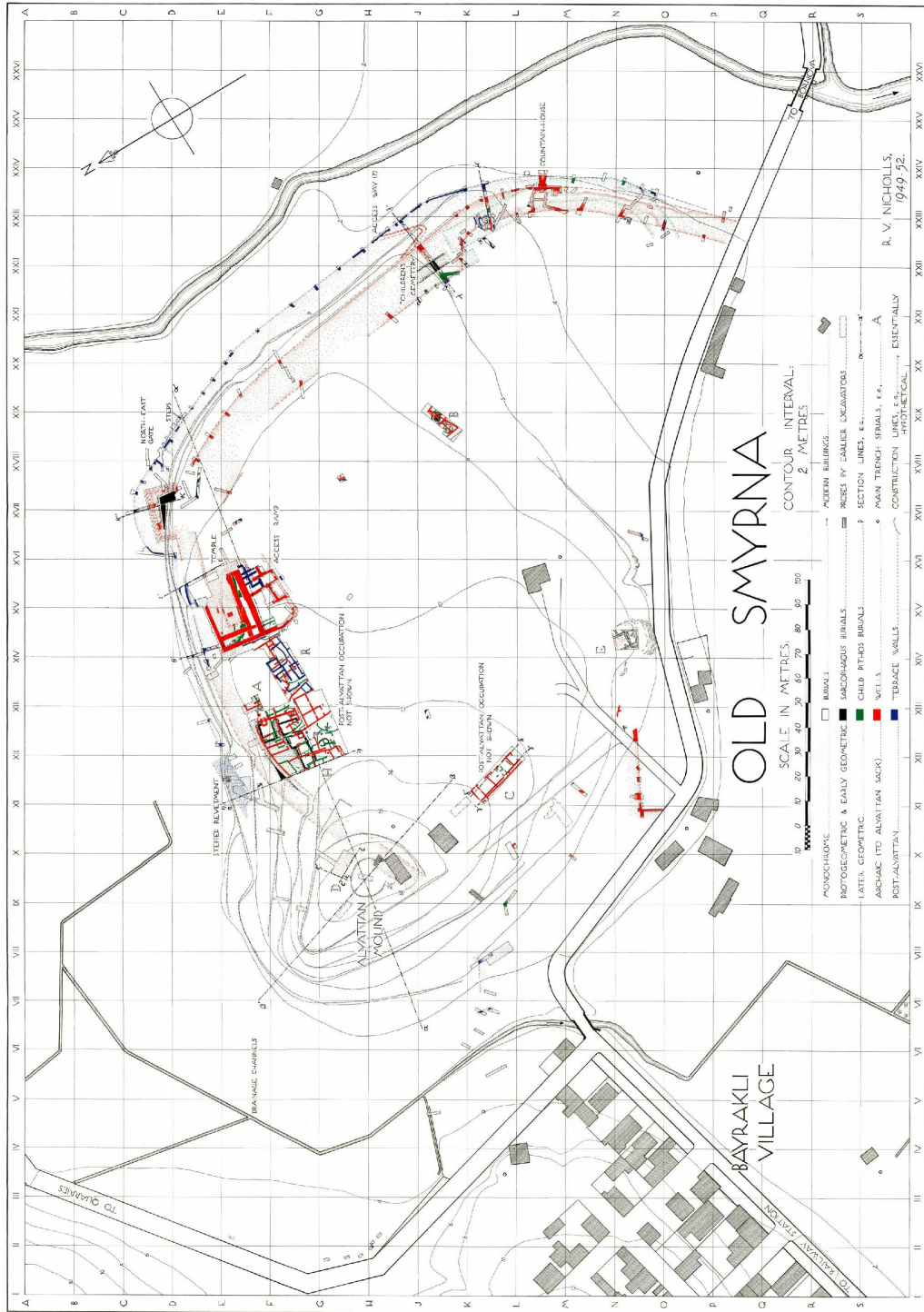

Fig. 1. 1948-1951 yılları arasında çalışmaların yürütüldüğü alanlar (Nicholls 1958/1959).

Fig. 2. S-XVI Açması, R-XV Açması ve H Açması'nın Konumu (Eski Smyrna Kazı Arřivi).

Fig. 3. S-XVI Açması (Eski Smyrna Kazı Arřivi).

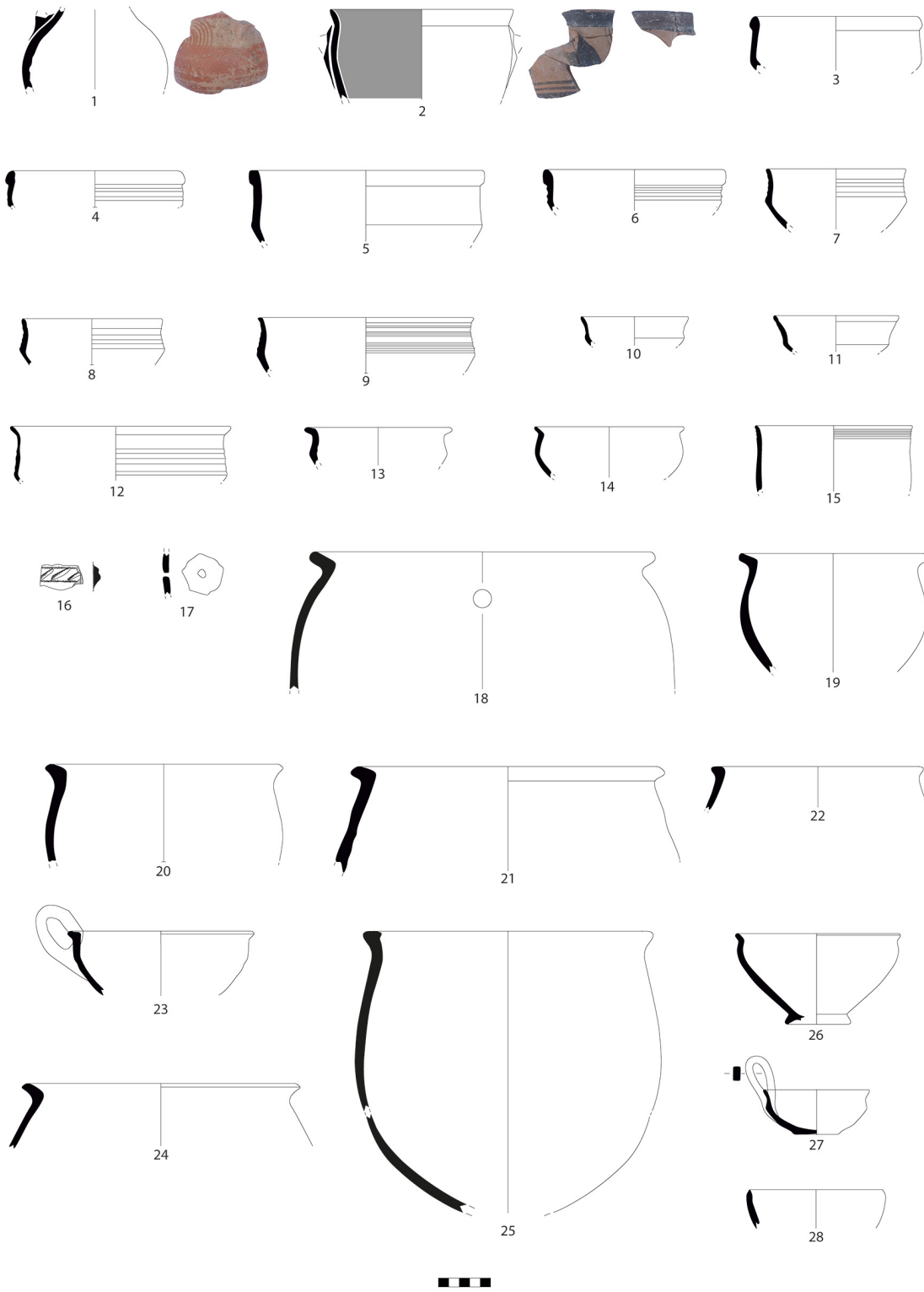

Fig. 4. Buluntular.